https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2(314).13
CZU:821.135.1-146.2.09

BALADA „MEŞTERUL MANOLE”: O INTERPRETARE ARHETIPALĂ

Tatiana BUTNARU

Doctor în filologie, conferențiar universitar
E-mail: tbotnaru66@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5771-9081
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

The Ballad „Meșterul Manole”: an Archetypal Interpretation

Abstract

In this article, the interpretation of the ballad „Meșterul Manole” found expression in an archetypal perspective, in correlation with the message of ideas, the legendary-historical significance and the sources of mythical inspiration. A symbol of the aspiration for the perfection of a work of art, the ballad is a masterpiece of universal inspiration, where the motive of human sacrifice in the service of a social, aesthetic, spiritual ideal becomes the essence of our millennial spirituality, is the artistic synthesis of a sacred space of values their fundamentals. One of the distinctive features of the ballad is the opening to new areas of mythical transcendence, orientation to some original images, with an ancient mythological substratum, prone to successive changes, to reveal new dimensions in the aesthetic perception of the world, in the context of serious meditations on life. and death, fulfillment, and sacrifice, about the perpetuation of the human spirit through creation.

Keywords: sacred space of values, historical synchronization, elegiac chords, ballad versions, general-human values, myth of the creator, mythical-ritual initiation, sacred history, metaphorical associations, the sacrifice of building.

Rezumat

În articolul de față și-a găsit expresie interpretarea baladei „Meşterul Manole” dintr-o perspectivă arhetipală, în corelaţie cu mesajul de idei al semnificaţiei legendar-istorice şi al surselor de inspiraţie mitică. Simbol al aspiraţiei pentru desăvârşirea unei opere de artă, balada reprezintă o capodoperă de inspiraţie universală, unde motivul sacrificiului uman, pus în slujba unui ideal social, estetic, spiritual, devine esenţa spiritualităţii noastre milenare, este sinteza artistică a unui spaţiu sacru de valori circumscrise în aspectele lor fundamentale. Una dintre trăsăturile distinctive ale baladei constă în deschiderea către noi zone de transcendenţă mitică, în orientarea către nişte imagini originare, cu un substrat mitologic străvechi, predispus modificărilor succesive, pentru a dezvălui noi dimensiuni în percepţia estetică a lumii, în contextul

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

unor meditaţii grave despre viaţă şi moarte, împlinire şi sacrificiu, despre dăinuirea spiritului uman prin creaţie.

Cuvinte-cheie: spaţiu sacru de valori, sincronizare istorică, acorduri elegiace, versiuni baladeşti, valori general-umane, mitul creatorului, iniţiere mitico-ritualică, istorie sacră, asociaţii metaforice, jertfa zidirii.

Balada „Meşterul Manole", una din cele mai reprezentative scrieri din patrimoniul nostru folcloric, dezvăluie destinul creatorului de frumos, „reprezintă o sinteză şi un simbol al unui destin artistic, o proiecţie într-un spaţiu spiritual mitic, a unei existenţe care s-a identificat cu frumosul şi s-a devotat creaţiei" (Ciompec, 1979, p. 115). Necesitatea studierii acestei balade rezultă dintr-o serie de principii metodologice, cu anumite determinări istorico-sociale, în rezultatul interferenţei diferitor straturi culturale. Drama omului de creaţie predispus unui consum interior pentru desăvârşirea unei opere de artă, ideea despre jertfa zidirii şi aspiraţia spre absolut determină, în linii mari, substraturile arhaice concretizate în mesajul baladei. Originea acestui subiect îşi poate găsi expresie în dependenţă de anumite principii estetice, avem în vedere un rit fundamental de întemeiere condensat într-o istorie sacră despre mănăstirea Argeşului, aşa cum a fost atestat ulterior în documentele de epocă, fiind vorba de „vechiul substrat de tradiţii şi legende al jertfei zidirii… comun întregii umanităţi" (Vrabie, 1966, p. 70). În mai multe variante înregistrate pe teren, vedem o tendinţă de contaminare şi adaptare a materialului de circulaţie folclorică unor criterii artistice noi. În majoritatea cazurilor, este respectată convenţia clasică, iar naraţiunea epică este plasată între ficţiunea mitică şi sincronizarea istorică, evoluând sub semnul unei regăsiri spirituale. „Localizarea la Curtea de Argeş a temei despre zidirea femeii, cu marea ei putere de a impresiona, accentuează I. Taloş, a avut consecinţe numeroase asupra poeziei înseşi, înainte de toate, ea a atras bogata floră de legende care circulau anterior în legătură cu mănăstirea…" (Taloş, 1973, p. 264), generând nişte situaţii inedite în asimilarea surselor mitico-legendare. În consecinţă, după cum afirmă în continuare exegetul, „cu ocazia noii localizări" nu numai că se poate depăşi „un caracter oarecum etnografic", dar are loc conceptualizarea valorilor, este „un exemplu desăvârşit de întinerire a temelor folclorice" (*ibidem*, p. 264).

Acţiunea baladei se desfăşoară în dependenţă de circulaţia variantelor:

„Pe Argeş în jos,
Pe un mal frumos" (AF AŞM, 1966, f. 10).

sau

„Pe un plan frumos" (AF AŞM, 1968, f.86).

unde

„Plimbă, mi se plimbă,
Domnul Negru Vodă,
Cu opt telegari,
Nouă meşteri mari,
Cu Manole zece,
Care mi-i întrece" (AF AŞM, 1968, f. 86-90).

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

În opinia specialiştilor (Munteanu, 1982, p. 308), Negru Vodă figurează în baladă în locul lui Neagoe Basarab, din porunca căruia a fost construită mănăstirea de la Curtea de Argeş. Dorind să ridice o biserică „cum n-a fost alta", în unele versiuni, însuşi domnitorul participă la alegerea unui „loc de mănăstire" şi porneşte în căutarea unui „zid vechi şi mucezit, demult părăsit" (AF AŞM, 1968, f. 86-90). Într-un text depistat în sudul Basarabiei (astăzi în regiunea Odessa), aflându-se în căutarea zidului, Manole cu meşterii îl întâlnesc pe „Noiam purcăraş", care-i duce la locul râvnit:

„Mult că n-a umblat,
Peste zid a dat" (AF AŞM, 1968, f. 86-90).

Motivul surpării zidurilor se împleteşte cu necesitatea de a fi sacrificată o fiinţă omenească şi „zidirii" acesteia în temelii. Manole are revelaţia unui vis, care va salva, în cele din urmă situaţia şi decide:

„Cea dintâi femeie, soţioară,
Care s-a ivi,
Mâine-n zori de zi,
Cu vin de băutură,
Cu brânză de mâncătură,
Pe-ea s-o suim,
Pe zid s-o zidim" (AF AŞM, 1966, p. 10-12).

Cronologizarea motivului pare să fie determinată de nişte colizii interioare, care aprofundează sursele de inspiraţie mitică. Ceea ce Negru Vodă porunceşte „ca domn", se converteşte prin sacrificiul lui Manole într-o valoare estetică superioară, devine un „teribil memento pentru toţi slujitorii artei" (Caraman, 2000, p. 201). Cu alte cuvinte, se poate intui drama artistului, care, fiind pus faţă-n faţă cu tirania unui despot, îşi găseşte o singură alternativă, de imortalizare prin opera de artă. „Zbuciumul lui Manole", în tendinţa de a zămisli frumosul, „este zbuciumul oricărui mare creator de valori umane" (Vrabie, 1966, p. 86). Păstrând prin convenţie deschiderea spre mitologie, balada transpare printr-o declanşare de lumini şi umbre, indică necesitatea unei jertfe pentru temeinicia zidurilor. Din aceste considerente, Meşterul Manole capătă semnificaţia generalizată a creatorului de frumos, conştient de gravitatea situaţiei în care se află. Potrivit precizării lui E. Munteanu, el reprezintă „pe fiecare creator de artă şi de acţiune, fiecare zămislitor şi întemeietor care să îngroape în efortul lui tot ce are mai scump : nu se poate viaţă nouă fără jertfă" (Munteanu, 1982, p. 224). Jertfa Meşterului Manole implică ascensiunea omului la o dimensiune simbolică, datorită căreia se manifestă rosturile sale existenţiale circumscrise în lumina iniţierii dacice.

Modificările parvenite în rezultatul fenomenului de contaminare a diferitor elemente şi clişee artistice transferă drama creatorului într-un context estetic aparte, unde vedem existenţa simultană a mai multor motive, iar imaginile artistice reproduse transpar în relaţie de complementaritate cu unele toposuri de provenienţă mitică,

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

desprinse fie prin filiera unor legende străvechi, fie din experienţa generalizată a existenţei umane. Depăşind sfera familiară, observăm prezenţa unor situaţii poetice, care vor transpare sub cele mai diferite forme şi la diferite niveluri de receptare mitică. Pentru a revărsa o lumină mai discretă asupra condiţiei artistului, autorul popular a fixat în sistemul său estetic şi metafora „femeie – biserică", care ar putea fi interpretată dintr-o perspectivă multiplă. Aproape înrudite, aceste motive caută să pătrundă în dezlegarea unor taine ascunse ale spiritului omenesc. Cu această ocazie, S. Ispas vorbeşte despre „biserica biruitoare" întruchipată „printr-o sintagmă familiară creştinismului ortodox" (Ispas, 2002, p. 262). Desăvârşirea unei opere semnifică ideea „de sacru, de sublim şi de frumos" – categorii estetice, care, totodată, mai sunt orientate şi spre ideea generalizată de neam. Exegeta are în vedere, în acelaşi timp, cultul strămoşilor, „recunoaşterea lor, comemorarea şi actualizarea actelor sacrificiale, reprezentaţi prin biserica construită de meşterul-arhitect Manole" (*ibidem*). Dacă biserica include ideea unei valori sacre, atunci femeia atinge aceeaşi dimensiune prin destinul ei, de a perpetua existenţa omenească. Păstrând prin convenţie deschiderea spre mitologie, în balada „Meşterul Manole", prezenţa femeii e determinată de un impuls lăuntric, cu semnificaţie dublă – ea este născătoarea vieţii şi imboldul spre creaţie. De aceea, mitul creatorului este, în acelaşi timp, şi cântecul de lebădă al femeii, care acceptă sacrificiul pentru împlinirea menirii sale supreme, de dăruire şi desăvârşire spirituală. Din interiorul sufletesc al lui Manole, drama creaţiei este transferată în universul Anei, pentru care necesitatea jertfirii de sine devine o condiţie indispensabilă. „În fond, problema nici nu este a unei alegeri prin creaţie şi iubire, subliniază L. Rusu, ci a unui singur drum: creaţie prin iubire" (Rusu, 1981, p. 208). Odată ce „(…) creaţia mare nu poate să se nască decât din tot ce este mai profund, mai nobil, mai generos în fiinţa umană" (*ibidem*, p. 303), ea consfinţeşte rosturile existenţiale, le orientează spre culmile transcendenţei universale.

În versiunile atestate pe teren din diferite aşezări din Basarabia, se accentuează, în mod special, episodul săvârşirii ritului de sacrificare şi suferinţele femeii jertfite. Dacă la început zidirea femeii pare mai mult o glumă şi redă undeva în subtext nuanţa unui joc dintre îndrăgostiţi, pe parcurs ea capătă o accepţie dramatică. Trecerea de la gluma aparentă la o profundă dramă omenească este redată prin lamentaţiile copleşitoare ale eroinei:

„Manole, Manole, meştere Manole,
Ajungă-ţi de şagă,
Că nu-i bună treabă…" (AF AŞM, 1963, f. 117-118),

ca mai apoi să-şi exteriorizeze direct suferinţele:

„Viaţa mi se stinge,
Trupuşoru-mi strânge,
Viaţa mi se stinge" (AF AŞM, 1966, f. 10-12).

Motivul jertfei creatoare se suprapune unor diverse resorturi artistice, care ar putea fi interpretate în dependenţă de semnificaţia imaginilor artistice

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

desprinse din mesajul baladei. Femeia predispusă să fie „zidită" capătă, în cele din urmă, o semnificaţie arhetipală aparte şi indică o culminaţie a suferinţei în necuprinderea cosmică, acolo unde şi-a găsit expresie „marea poezie a durerii" (Rusu, 1967, p. 151). Rezonanţele tragice, conjugate cu resemnarea, sunt înlocuite treptat prin nişte implicaţii danaidice cu deschidere spre ancestral. Devenită fântână, eroina îşi asigură continuitatea existenţei sale terestre şi, ca „o cruce", se înalţă la piatra de hotar a amintirii, ca să vorbească oamenilor despre cutezătoarea faptă a meşterului Manole. Situaţiile tragice sunt aplanate în plan vizionar. La chemarea destinului, personajul feminin se înalţă la dimensiunile miticului prin voinţa de sacrificiu:

„Iar unde-mi cădea
Cruce se făcea,
Şi de-alăturea,
Cişmea izvora
Cu apă curată.
Trecută prin piatră,
Cu lacrimi sărate
De Caplea vărsate" (Teodorescu, 1982, p. 216).

În esenţialitatea sa simbolică, fântâna capătă nişte semnificaţii artistice multiple, ea exprimă chezăşia unor resorturi sufleteşti de adâncime mitică, de unde vor izvorî nişte acorduri lirice copleşitoare, redimensionează din interior toate impulsurile şi trăirile actului de creaţie. E „dimensiunea scump plătită frumosului", care dăinuie în conştiinţa omului de artă cu claritatea şi simplitatea adevărurilor primordiale ale vieţii, unde are loc „totală şi grea dăruire". Figuraţia mitică se manifestă într-o sinteză de ritual şi se înscrie ca un reflex „al nemuririi dacice" (Munteanu, 1982, p. 172). „Pietrificată" în mrejele tăcerii, în taină şi mister, metafora fântânii mai capătă undeva în subtext şi o semnificaţie de recviem, devine o simbolică întruchipare a suferinţei şi jertfei, determinată fiind de o seninătate dureroasă, dar în acelaşi timp, ne mai predispune spre o retrospecţie sentimentală, de continuă aducere-aminte despre sacrificiul eroilor. Geniul popular adaptează situaţia tradiţional-folclorică unor dimensiuni estetice noi, găsind o echivalenţă poetică corespunzătoare între orizonturile mitice şi viziunea personală de convertire a materialului folcloric. În această ordine de idei, sunt explorate înţelesurile filosofice ale miticului şi, ca în intuiţia lui Brâncuşi, fântâna ne adună la „masă tăcerii divine", unde alături de efigia meşterului de la Argeş, se va profila şi chipul femeii „zidite", care, prin decizia ei cutremurătoare de imortalizare prin creaţie, înclină spre tărâmurile transcendenţei cosmice, acolo unde Marele Anonim îşi determină calea spre eternitate.

Versurile ce urmează în continuare:

„Manoli, Manoli,
Meştere Manoli
Zidul rău mă strânge,
Ţâţişoara-mi plânge,
Copilaşu-mi frânge,
Viaţa mi se stinge" (*Balada populară*, 1976, p. 260).

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

devin o expresie a unei descătuşări simbolice, a unei evaziuni sufleteşti în sfera arhetipală a sacrului. Balada „Meşterul Manole" culminează cu sacrificiul eroilor, evocarea căruia transpare din asociaţiile metaforice de sorginte mitică. Trecând peste aspectul tragic al existenţei omeneşti, autorul anonim îi găseşte dezlegare prin nişte valenţe spirituale cu caracter general-uman, prin cugetări grave despre viaţă şi moarte, despre împlinire şi sacrificiu, despre dăinuirea spiritului uman prin creaţie. Eroii îşi vor menţine existenţa într-un context erotico-familial, ei se vor identifica, în cele din urmă, cu o „mănăstire de iubire", ca să aprofundeze „sublimarea sofianică" (Blaga, 1969, p. 303) a resorturilor existenţiale majore. Natura, cosmosul terestru, întreg universul participă la drama sufletească a lui Manole şi a femeii care a acceptat sacrificiul pentru desăvârşirea lor spirituală. Intensitatea elegiacă a versurilor din mai multe texte baladeşti se intensifică, în special, prin viziunea mitico-simbolică a copilului orfan, rămas fără îngrijirea părintească, dar amplasat într-o zonă a resorturilor mitice, acolo unde predomină o stare de germinaţie totalizatoare, iar bunele ursitoare vor poposi ca într-o „lume de basm populate de zeităţi şi stihii binefăcătoare", având menirea să dezvăluie „o augustă împăcare a omului cu firea veşnic armonioasă şi a aduce o mişcare mai calmă în ritmul agitat al naraţiunii" (Ciompec, 1979, p. 45). În mai multe versiuni ale baladei „Meşterul Manole", persistă o natură umanizată, ea participă la viaţa sufletească a eroilor epici, iar copilul lăsat în cadrul ritmurilor primordiale din ambianţa naturală, capătă o nuanţă sacrală şi va prelua o funcţie mitică aparte, el se va integra în anturajul selenar al cosmosului prin nişte calităţi neobişnuite, exprimând ideea de continuitate a vieţii. Prin imaginea copilului mitic, vor fi dezvăluite noi dimensiuni ontologice, geniul anonim relevă noi niveluri de aprofundare a trăirilor umane, care se vor încadra în tendinţa de exteriorizare a unui „sentiment total, abisal, ireversibil, în stare de cele mai sublime momente de elevaţie", dar şi „de catastrofele cele mai dureroase" (Fochi, 1988, p. 15). Versurile dintr-un text baladesc înregistrat de A. Teodorescu:

„Copilaşul tău,
Pruncuşorul meu,
Vază-l Dumnezeu.
Tu cum l-ai lăsat
În pat
Desfăşat,
Zânele c-or trece,
La el s-or întrece,
Ţâţă că i-or da;
Ninsoarea d-o ninge,
Pe el mi l-or unge;
Ploi când o ploua;
Pe el l-or scălda;
Vânt când o sufla,
Mi l-o legăna,
Dulce legănare,
Pân 's-o face mare"
(Teodorescu, 1982, p. 526).

relevă o situaţie iniţiatică, raportată „unei stări primare geomorfe a vieţii pe pământ reprezentată prin asocierea vegetalului" (Rusu, 2005, p. 55). În alte variante, pruncul este ocrotit de Dumnezeu, de codru, de păsările cerului, vegetaţie, elemente care indică perpetuarea unor modele mitice străvechi, este „un material, probabil foarte

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

vechi" (Fochi, 1980, p. 311), aşa cum ne atenţionează A. Fochi, şi are legătură cu moartea iniţiatică din sânul naturii din balada „Mioriţa" (*ibidem*). Imaginea fântânii, dar şi cea a copilului lăsat în seama stihiilor din mediul natural, „sub directa îngrijire plină de solitudine a naturii" (*ibidem*), poartă o semnificaţie mitico-legendară şi redă integrarea personajelor baladeşti într-un spaţiu sacralizat, condensat până la saturaţie de nişte trăiri sufleteşti de excepţie, este dezvăluită o cosmogonie specifică, cu deschidere spre o zonă a misterelor şi a resorturilor primare.

Balada „Meşterul Manole" anunţă un deznodământ situat între nişte dimensiuni valorice de alternativă, acolo unde viaţa şi moartea, amurgul şi lumina, dragostea şi suferinţa se condiţionează reciproc. La fel ca şi „Mioriţa", această lucrare e străluminată de o senzaţie de resemnare, de revigorare a substratului mitic. Calea ciobanului mioritic circumscrie conturul unui spaţiu mitic marcat de ideea dacică a nemuririi şi ascensiunea permanentă a omului spre valoarea supremă a condiţiei sale – creaţia. Sensurile de luciditate mioritică conjugate cu rosturile personalităţii creatoare se bazează pe cadrul vizionar al unor corespondenţe estetice de sorginte mitică. Transformarea meşterului în fântână include în sine o metaforă evocatoare despre frumuseţea faptei dăruite, despre condiţia supremă a existenţei omeneşti desăvârşită prin dragoste şi creaţie. Imaginea fântânii şi curgerea ei ireversibilă cu:

„Apă curătoare
Cu nouă izvoare,
Cu apă uşoară" (Teodorescu, 1982, p. 215).

copleşeşte prin profunzime şi armonie, versul curge lent ca un murmur de izvor, cu unduiri melancolice, ca un plâns cosmic al universului, printre „sfere şi scânteie", prin „hăuri de lumini stelare", acolo unde are loc actul sacramental „de totală şi grea dăruire". În cele din urmă, fântâna capătă asociaţia de comoară a spiritualităţii noastre milenare, devine lacrimă durută condensată în eternitatea fiinţării omului, a rosturilor sale plenipotenţiare. Autorul anonim adaptează situaţia tradiţional-folclorică unor dimensiuni valorice sufleteşti şi creează cupola morală a versului său, ca să înveşnicească sacrificiul eroilor în turle de catedrală, să-i aducă la o condiţie indispensabilă a fiinţării lor omeneşti, materializată „prin funcţia experimentării sacrului" (Ispas, 2010, p. 14). Or, fântâna „cu apă curătoare" se află între „epifanie şi sacrament" (*ibidem*), ea semnifică dobândirea perenităţii prin vocaţie şi cutezanţă creatoare, prin disponibilitatea „spre veşnica rotire a meditaţiei în sfera «stării poeziei»" (Ciompec, 1979, p. 215). Asemenea tinerilor îndrăgostiţi, care în cele din urmă se vor identifica cu „arborii îmbrăţişaţi", eroii epici din balada „Meşterul Manole" vor dăinui uniţi prin moarte, ca o simbolică întruchipare a suferinţei şi jertfei, a perenităţii sacrificiului, „în semn de înălţare a lăcaşului sfânt".

În concluzie vom releva că balada „Meşterul Manole" dezvoltă „un adevărat cod axiologic al etnosului folcloric" (Cârstean, 1984, p. 201), iar în planul funcţionalităţii mitice ea rămâne o problemă complexă pentru sfera de cercetare. Aşa cum am încercat să demonstrăm, problema merită să fie abordată în lumina unor interpretări multiple, întrucât subiectul respectiv se manifestă în eposul nuvelistic prin nişte calităţi de naraţie deosebite, prin ideea de promovare

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

şi menţinere a valorilor general-umane într-un spaţiu spiritual mitic, constituie „punctul de plecare al oricărei evaziuni serioase în sfera poeticului” (Fochi, 1975, p. 48), în corelaţie cu modificările succesive din cadrul unui material factologic străvechi aflat în circulaţie.

Referinţe bibliografice:

AF AŞM, 1963, ms. 147, f. 117-118, Pleşeni-Leova, inf. E. Mocanu,culeg. N .Băieşu.

AF AŞM, 1966, ms.164, f. 10-12, Moleşti-Hânceşti, inf. P. Leunte, culeg .E. Junghietu.

AF AŞM, 1968, ms. 178, f. 86-90, Plavni (Barta) Reni-Odessa, inf. Gh. Bulgaru, culeg. Gr. Botezatu.

ANGHELESCU, Silviu. *Mitul şi literatura*. Bucureşti: Editura Univers, 1999.

Balada populară. (Alcătuirea, introductiv şi comentariile de A. Hâncu) Chişinău: Editura Ştiinţa, 1976.

BLAGA, Lucian. *Trilogia Culturii.* Bucureşti: EPLU, 1969.

CARAMAN, Petru. *Pământ şi apă. Contribuţie etnologică la studiul simbolicei eminesciene.* Bucureşti:Editura Elion, 2000.

CIOMPEC, Gheorghe. *Motivul creaţiei în literatura română.* Bucureşti: Editura Minerva, 1979.

CÂRSTEAN, Stelian. *Balada şi folclorul Moldovei de Nord*. Bucureşti: Editura Minerva, 1984.

FOCHI, Adrian. *Mioriţa. Tipologie, circulaţie, geneză, texte*. Bucureşti: Editura Academiei, 1975.

FOCHI, Adrian. *Estetica oralităţii*. Bucureşti: Editura Minerva, 1980.

FOCHI, Adrian. *Valori ale culturii populare române*. Bucureşti: Editura Minerva, 1988.

ISPAS, Sabina. Embleme şi stereotipii. Pledoarie pentru o abordare diversificată a culturilor orale. În: *Identitatea limbii şi culturii române din perspectiva globalizării*: Volum îngrijit de Ofelia Ichim şi Florin Teodor Olariu. Iaşi: 2002.

ISPAS, Sabina. Colindatul în cadrul culturii tradiţionale româneşti. În: *Tabor*, nr. 9, decembrie, 2010.

MUNTEANU, Elizabeta, *Motive mitice în dramaturgia românească.* Bucureşti: Editura Minerva, 1982.

RUSU, Aurelia. 15 iunie. M. Eminescu. În: *Buletin*. Serie nouă, 2005, nr. 2.

RUSU, Liviu. *De la Eminescu la Blaga.* Bucureşti: Editura Cartea românească, 1981.

RUSU, Liviu. *Viziunea lumii în poezia noastră populară*. Bucureşti: Editura pentru Literatură, 1967.

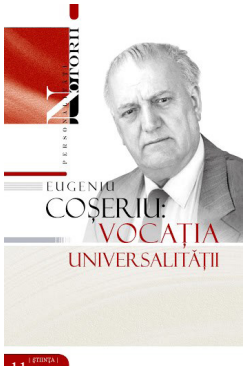
TEODORESCU, Alexandru. *Poezii populare româneşti.* Bucureşti: Editura Minerva, 1982.

TALOŞ, Ioan. *Meşterul Manole. Contribuţii la studiul unei teme de folclor european*. Bucureşti: Editura Minerva, 1973.

VRABIE, Gheorghe. *Balada populară română*. Bucureşti: Editura Academiei, 1966.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone şi interconexiuni europene în creaţia populară şi literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MECC.

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Eugeniu Coșeriu: vocația universalității.
Chișinău: Știința, 2021, 484 p.[1]

În 27 iulie 2021 Eugeniu Coșeriu (născut în 1921, comuna Mihăileni, județul Bălți), celebritate lingvistică de talie mondială, ar fi împlinit 100 de ani de la naștere. Acestei date comemorative i-au fost consacrate diverse manifestări științifice, desfășurate[2] sau care urmează să aibă loc[3], editări de reviste[4] și de carte. La una dintre cărțile tipărite cu acest prilej ne vom referi în cele ce urmează.

E vorba de volumul *Eugeniu Coșeriu*: *vocația universalității*, rezultat al conlucrării Facultății de Litere a Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți, reprezentată de prof. univ., dr. hab. Gheorghe Popa, și cunoscuta editură chișinăuiană Știința (director, dr. ing. Gheorghe Prini), colaborarea având un scop bine determinat: pregătirea și punerea în circulație științifică a unei lucrări dedicate centenarului lui Eugeniu Coșeriu. Prezentăm în continuare structura volumului.

[1] Ideile principale ale acestei prezentări de carte au fost expuse de autorul acestor rânduri, într-o variantă prescurtată, în cadrul lansării lucrării, în data de 27 iulie, la Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu" din Chișinău, asistată de o expoziție impresionantă de fotografii și texte comentate din creația lui Eugeniu Coșeriu. Pe marginea cărții au luat cuvântul: Mihai Cimpoi, Maria Șleahtițchi și autorul ediției, Gheorghe Popa. Moderatorul prezentării a fost Mircea Ciobanu, responsabil de ediție.

[2] Avem în vedere Congresul Internațional Coșeriu [Coseriana VIII], cu titlul „Coseriu's Linguistics. Originand Actuality" [Lingvistica lui Coșeriu. Origine și Actualitate], care și-a ținut lucrările la Universitatea din Zürich (Elveția) în perioada 16-18 iunie 2021. În cadrul evenimentului a fost prezentată, de Cristina Bleorțu, ediția îngrijită de Gh. Popa (vezi Floarea Vîrban, *Congresul Internațional Coșeriu la a VIII-a ediție*. În: „Limba Română" (Chișinău), 2021, nr. 4 (264), p. 118-126). Precizăm, de asemenea, că o altă prezentare a volumului, de data aceasta la Bălți, a avut loc în data de 22 iunie, la Universitatea de Stat „Alecu Russo".

[3] Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu", în colaborare cu Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți și Institutul de Filologie Română „A. Philippide" al Academiei Române, organizează, în data de 6-7 octombrie 2021, Conferința științifică internațională „Filologia modernă: realizări și perspective în context european". Ediția a XV-a, cu genericul *Limbajul ca sumă de valori*, este dedicată aniversării a 100 de ani de la nașterea lui Eugeniu Coșeriu.

[4] Revista „Limba Română" (Chișinău), nr. 4 (264), iulie-august 2021 i-a consacrat Magistrului o ediție specială: *Eugeniu Coșeriu – 100*.

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Deschide lucrarea capitolul intitulat *Eugeniu Coșeriu: drumurile vieții și ale afirmării* (p. 5-21), în care, așa cum se poate deduce ușor, sunt evocate momentele biografice și calea parcursă în devenire ale lui Eugeniu Coșeriu, autorul ediției, Gheorghe Popa, folosind inspirat, în calitate de moto, chiar comentariile marelui lingvist. Iată, bunăoară, câteva dintre acestea: „*[...] pentru că e baștina mea, Mihăileni e cea mai frumoasă localitate din Basarabia*" (p. 9), „*[...] am făcut un liceu extraordinar la Bălți [...]*" (p. 10), „*Eu am umblat pe la multe universități, învățând ce se putea sau predând ce puteam, dar totuși Universitatea din Iași, prima mea universitate, deși am studiat aici numai un an, a rămas într-un fel tot timpul universitatea mea*" (p. 13), „*Italia a însemnat pentru mine foarte mult. [...] În primul rând, a schimbat perspectiva mea românească într-o perspectivă universală, nu numai datorită universalității și tradiției culturii italiene, ci și datorită faptului că, trecând de la o perspectivă la alta, mi-am dat seama de multitudinea perspectivelor posibile*" (p. 14).

Urmează *Tabel cronologic* (p. 22-25), care, în afară de anii biografici, conține denumirea lucrărilor lui Eugeniu Coșeriu publicate la diferite edituri, distincțiile de stat obținute, precum și titlul onorific de *doctor honoris causa* de care s-a învrednicit marele lingvist din partea a 40 de instituții academice din lume.

Încheie capitolul introductiv al cărții *Notă asupra ediției* (p. 26-27), în care, printre altele, se precizează că volumul „vine nu numai să completeze colecția de carte *Personalități notorii* a prestigioasei Edituri Știința, dar și să reanimeze mai vechile colaborări ale editurii nominalizate cu Eugeniu Coșeriu, publicându-i întâia carte în limba română („Lingvistica din perspectiva spațială și antropologică", 1994), coorganizând și cofinanțând, totodată, Colocviul „Filologia secolului al XXI-lea", ediția I (2001). La aceeași editură apăreau, de asemenea, volumul materialelor Colocviului în discuție, intitulat „Un lingvist pentru secolul XXI" (2002), precum și volumul de interviuri „Universul din scoică" (2004)" (p. 26). Cele aproape 500 de pagini s-au dovedit nici pe departe încăpătoare pentru includerea în volum a atâtor și atâtor materiale despre viața și opera lui Eugeniu Coșeriu. În acest sens, autorul scrie: „Luând în considerare că volumul lucrării este limitat, am fost puși în situația, pe de o parte, de a renunța neonorabil la multele, dar consistentele materiale (se estimează cca 4500) despre viața și opera redutabilului savant și, concomitent, de a recurge – cu strângere de inimă – la prescurtări masive. Toate aceste „reduceri" au fost făcute (sperăm) fără a prejudicia conținutul textului, utilizând puncte de suspensie între paranteze drepte" (p. 27). În fine, Gh. Popa stabilește criteriile de care s-a condus în alcătuirea ediției: „La selectarea și gruparea materialelor s-a ținut cont de obiectivul major al lucrării: de a cuprinde și de a dezvălui, pe cât mai mult posibil, dimensiunile personalității lui E. Coșeriu din diverse perspective: biografică, spirituală, intelectuală, științifică, profesională etc. În plus, am luat în calcul și ideea că potențiali beneficiari ai volumului pot să fie nu numai filologii, dar și specialiști din alte domenii (știința literaturii, filozofie, estetică, logică și, de ce nu, științele naturii etc.)" (p. 27).

Ceea ce formează partea semnificativă a volumului sunt articolele și studiile consacrate operei lingvistice și preocupărilor literare ale lui Eugeniu Coșeriu, publicate mai demult în diverse reviste și volume (astăzi mai greu de găsit sau cu un tiraj epuizat), iar acum reunite în prima secțiune intitulată *Repere și rezonanțe*

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

coşeriene (p. 30-136). Iată, în formă rezumativă, unele din ideile, convingerile şi constatările autorilor lingvişti ai celor 10 expuneri scrise, selectate de autorul ediţiei.

Astfel, Iorgu Iordan, primul profesor de limba română al lui Eugeniu Coşeriu de la universitatea ieşeană, e de părerea, în *Eugenio Coseriu, teoretician al limbajului şi istoric al lingvisticii* (tradus din franceză de Cristina Varga), că „cercetările sale arată foarte clar, chiar şi unui lector mai puţin avizat, că ceea ce îl interesează nu sunt faptele pe care le invocă, nici relaţiile dintre ele considerate din punctul de vedere al lingvisticii romanice, istorice sau descriptive, ci semnificaţia lor teoretică, posibilitatea lor teoretică de a le integra într-o viziune de ansamblu, care să-i permită să-şi dea seama de caracteristicile generale ale limbajului uman şi de esenţa acestuia, făcând abstracţie de forma concretă, reală, pe care o are în timp şi în spaţiu” (p. 30).

Dumitru Copceag, în *„Realismul lingvistic” sau doctrina ştiinţifică a lui Eugenio Coseriu* (tradus din spaniolă de Eugenia Bojoga), crede că „există în opera Maestrului, alături de valoroasa analiză raţională a realităţii limbajului, mărturii ale unei intuiţii artistice pe potrivă” (p. 41).

Dumitru Irimia, în *Un mare lingvist contemporan: Eugen Coşeriu*, analizează studiile lui Eugeniu Coşeriu publicate în perioada când era profesor de lingvistică generală şi indo-europeană şi director al Institutului de Lingvistică de la Universitatea din Montevideo (Uruguay), trăgând următoarea concluzie: „el s-a manifestat cu preponderenţă în lingvistica teoretică, impunându-se ca unul din cei mai mari lingvişti contemporani” (p. 46).

Stelian Dumistrăcel, în *Întrebările şi promisiunile începutului*, examinează îndeaproape primele cercetări lingvistice ale lui Eugeniu Coşeriu, intitulate *Limbă şi folclor din Basarabia* şi *Material lingvistic basarabean*.

Mircea Borcilă, în *Eugeniu Coşeriu: fondator al lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, se referă la raţiunile principale fundamentate de Maestru în *Lecţii de lingvistică generală* din 1981.

Cornel Vîlcu, în *Sensul polemic al integralismului*, este convins că „integralismul lingvistic reclamă (…) o modificare nu a procedurilor marginale, ci a punctului de întemeiere; şi, câtă vreme nu se săvârşeşte această modificare, opera coşeriană rămâne (…) *de neînţeles* (…) (p. 70).

Dina Vîlcu, în *Integralism vs. generativism* (*schiţă a unei confruntări*), ia în discuţie cele două direcţii de cercetare lingvistică: integralismul şi generativismul. Conform convingerii lui Eugeniu Coşeriu, „integralismul se asociază ştiinţelor culturale, iar generativismul celor naturale” (p. 75).

Nicolae Saramandu, în *Eugeniu Coşeriu: teoretician al limbajului*, constată că Maestrul „a fundamentat o teorie despre limbă şi limbaj ca obiect al culturii, delimitând lingvistica în cadrul ştiinţelor despre om, după o perioadă de schematism şi formalism exagerat, care a marcat lingvistica secolului XX, de la structuralismul saussurian la „generativismul” chomskyan” (p. 85).

Alexandru Bantoş, în *Un lingvist care vine din viitor: Eugeniu Coşeriu şi realităţile lingvistice din Republica Moldova*, este ferm convins că „lucrările lui Eugeniu Coşeriu, în special cele ce abordează (…) identitatea limbii şi a poporului nostru, trebuie să fie aşezate la temelia politicii lingvistice şi naţionale din Republica Moldova” (p. 91).

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Stelian Dumistrăcel și Doina Hreapcă, în *Eugeniu Coșeriu*: *o perspectivă romanică în studierea frazeologiei românești*, referindu-se la clasificarea frazeologismelor studiate de Profesor, subliniază că „avantajul lui Coșeriu, pentru analiza și explicarea (…) originii unor frazeologisme (…), este raportarea la limba lui maternă, româna, necunoscută (sau destul de puțin cunoscută) romaniștilor din Italia, Franța ori Spania, pe de o parte, iar pe de altă parte, buna cunoaștere a limbilor italiană și spaniolă, dar și a francezei (…)" (p. 93).

Despre preocupările lui Eugeniu Coșeriu pentru estetică și critică literară aflăm din consemnarea lui Nicolae Saramandu: „*În zilele noastre universalitatea omului de cultură este dată, mai curând, de faptul că se realizează într-un anumit domeniu, dar cu deschideri universale*". Despre scrierile sale literare de pe timpul studiilor ieșene și din perioada aflării sale în Italia și în Uruguay aflăm din interviul lui Constantin Severin, „*Toate problemele culturii și toate formele ei sunt și ale noastre*", din articolele semnate de Dumitru Irimia, *Literatura lui E. Coșeriu în limba italiană,* și de Nicolae Leahu, *Eugeniu Coșeriu: poetul și prozatorul*. Tot de domeniul literaturii, de care s-a ocupat Maestrul, țin și articolele semnate de Mihai Cimpoi, *Eugen Coșeriu, precursor al [literaturii] absurdului*, Elena Ungureanu, *Eugeniu Coșeriu despre arta limbajului și limbajul artei*, Oana Boc, *Lingvistica și textualitatea literară*.

Urmează mai multe convorbiri cu și despre Eugeniu Coșeriu, regrupate în secțiunea a II-a, *Interviuri*, având două subtitluri (p. 138-386). Printre interlocutorii primului subcapitol, intitulat *Dialoguri cu Eugeniu Coșeriu sau Magistrul cu sine însuși*, se numără Nicolae Saramandu, *Lingvistica integrală (fragment)*, Vasile Gârneț, „*Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă ... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant*", Lucian Lazăr, *Ființă și limbaj (fragment)*, Johannes Kabatek și Adolfo Murguía, *„A spune lucrurile așa cum sunt…"*, Gheorghe Popa, Maria Șleahtițchi și Nicolae Leahu, *Universul din scoică (fragment)*, Angela Furtună, „Trebuie să cunoaștem toată tradiția și să mergem mai departe de tradiția limitată pe care o poate avea cultura unei țări".

Dintre cosemnatarii celui de-al doilea subcapitol, intitulat *Dialoguri cu Eugeniu Coșeriu sau Magistrul în oglinzile receptării*, se remarcă Eugenia Bojoga, prin articolul *Eugeniu Coșeriu în memoria discipolilor săi*, dar, mai ales, prin mai multe convorbiri întreținute cu Benjamin García Hernández: „Eugeniu Coșeriu este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare și, prin urmare, fiecare îl consideră ca fiind «al său»", cu Reinhard Meisterfeld: „Principiul tradiției ne obligă să transmitem mai departe învățătura lui Eugeniu Coșeriu", cu Gunter Narr: „Am înființat Editura Narr din dorința de a-i publica studiile lui Eugen Coșeriu", cu Oscar Loureda Lamas: „Nimeni nu a propus atât de devreme, la mijlocul anilor '60, nici cu atâta coerență și claritate, o știință a textului, așa cum a făcut-o Eugen Coșeriu", cu Adolfo Murguía: „Eugeniu Coșeriu a devenit din întâmplare lingvist, la fel de bine putea să devină și filosof…", cu Vincenzo Orioles: „Eugen Coșeriu a avut o viziune europeană asupra lingvisticii". Mai consemnăm dialogul lui Vitalie Ciobanu cu Mircea Borcilă: „Opera lui Coșeriu a învins deja veacurile", precum și cel al lui Cristinel Munteanu cu Rudolf Windisch: „Pentru noi, romanistica a fost, așa cum am învățat-o de la Coșeriu, catalizatorul care ne-a dezvăluit problemele și metodologia lingvisticii romanice și generale".

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Cea de-a III-a secțiune a volumului, intitulată sugestiv *Evocări* (p. 388-451), este structurată în două subtitluri. Primul – *Mărturisiri și reconstituiri* – îi are ca semnatari pe Valentin Mândâcanu*, Un* ***homo scientificus*** *ajuns pe Olimp*, Nicolae Mătcaș, *Colosul din Tübingen*, Grigore Vieru, *Două neîmplinite dorințe ale lui Eugen Coșeriu*, Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Eugeniu Coșeriu – savantul și omul*, Nicolae Saramandu*, Întâlniri cu Eugeniu Coșeriu*, Cornel Vîlcu, *Axis! (Coșeriu, azi, în mine)*, KatsuhikoTanaka, *Ce am învățat eu de la Coșeriu?*, Maria Șleahtițchi, Coșeriu: „*Prin faptul că sunt vă fac să fiți și voi*", Lorenzo Lenzi, *De la Mihăileni spre lume*. *Eugeniu Coșeriu (1921-2002) la zece ani de la moarte*, Eugen Munteanu, *Eugen Coșeriu, așa cum l-am cunoscut*, Nicolae Leahu, *Eugeniu Coșeriu: portret din vitraliu*.

În subtitlul al doilea – *Reflecții despre „modelul Coșeriu"* – meditează Dumitru Irimia, Nadia Anghelescu, Nicolae Saramandu, Silviu Berejan, Luminița Fassel, Vladimir Beșleagă, Marius Sala, Stelian Dumistrăcel, Valentina Botnaru, Eugen Munteanu, Valentina Tăzlăuanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Aurel Codoban, Anatol Moraru, Donatella Di Cesare, François Rastier, Rudolf Windisch, Wolf Dietrich, Vincenzo Orioles.

A IV-a secțiune – *Viața în imagini* (p. 461-477) – înfățișează fotografii ale Maestrului, în anii copilăriei și ai adolescenței, imaginea părinților săi, imagini ale colegilor și discipolilor săi etc. Ultimele două fotografii ni-l prezintă pe „extraordinarul învățător Roman Mândâcanu" împreună cu elevul său, Eugeniu Coșeriu, și bustul savantului din comuna de baștină, Mihăileni.

Încheie lucrarea scurte date despre *Autorii volumului* (p. 478-479).

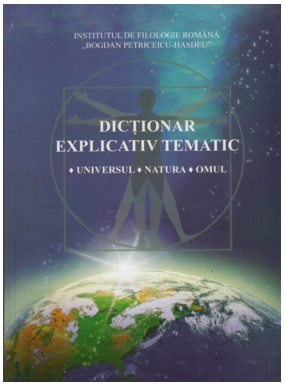
Apariția volumului *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității*, aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat cu sprijinul Ministerului Culturii, Educației și Cercetării, constituie un eveniment editorial remarcabil în viața culturală de la noi (și nu numai) și încununează o colaborare fructuoasă, ce durează iată mai bine de 20 de ani între Facultatea de Litere a Universității bălțene și Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința.

O ultimă constatare vizează ținuta poligrafică deosebită a lucrării, care va ocupa, suntem convinși, un loc aparte în colecția *Personalități notorii* (ajunsă la cel de-al XII-lea volum), suscitând un interes pe potrivă din partea celor interesați de viața și opera celui care a fost Marele Eugeniu Coșeriu.

Galaction VEREBCEANU
Doctor în filologie, conferențiar cercetător
E-mail: gverebceanu@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0725-4893
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" (Chișinău)

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutului de Filologie Română „B. P.-Hasdeu" al MECC.

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Maria Onofraş, Tamara Pahomi, Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe. ***Dicţionar explicativ tematic. Universul. Natura. Omul.*** Chişinău: Tipogr. „Reclama", 2020, 460 p.

Dicţionarul explicativ tematic. Universul. Natura. Omul, ieşit de sub tipar la sfârşitul anului 2020, este unul original, singular, prin faptul că se înscrie într-o categorie de lucrări lexicografice mai rară, mai puţin cunoscută, mai puţin obişnuită – cea a dicţionarelor ideografice. Tocmai de aceea este salutară apariţia lui.

Dicţionarul ca produs lexicografic tradiţional se asociază, de obicei, cu aranjarea în ordine alfabetică a cuvintelor care-i formează inventarul, deoarece această modalitate de prezentare a cuvintelor este cea mai răspândită. Se ştie însă că „ordinea alfabetică, deşi este practică, are un pronunţat caracter arbitrar", mecanic şi izolează cuvintele unele de altele şi de ansamblurile lexicale din care fac parte (V. Bahnaru).

Unităţile de vocabular descrise în dicţionarul de faţă sunt grupate în baza unor noţiuni generice: UNIVERSUL, NATURA, OMUL. Optând pentru clasificarea noţională a cuvintelor, opusă celei alfabetice (semasiologice), autorii şi-au propus să reflecte raporturile dintre cuvinte, caracterul sistemic al lexicului, organizarea lui în câmpuri sau grupuri tematice. S-a adoptat, deci, perspectiva onomasiologică de abordare a vocabularului, căci pentru a realiza dicţionarul s-a pornit „nu de la cuvânt în parte, ci de la noţiunea exprimată de acest cuvânt", după cum se menţionează în *Prefaţă* (p. 7). Implicând ideea de subordonare, câmpul sau grupul tematic reuneşte termenii în baza relaţiei hipero-hiponimice şi are capacitatea de a se ramifica în alte (sub)grupuri. Astfel, grupul tematic Corpul omenesc (p. 227-276) cuprinde grupurile Părţi ale corpului, Organe şi sisteme de organe, Procese fiziologice, Stări fiziologice, iar grupul Părţi ale corpului, de exemplu, este format, la rândul său, din subgrupurile Mâna, Piciorul, Degetele, Capul, Gâtul, Părul, Ochii, Dinţii, Scheletul.

Tot în *Prefaţă* se precizează că „principiul tematic de organizare a lexicului corespunde specificului de sistematizare a cunoştinţelor lingvistice în mintea omului" (p. 8). Vocabularul este într-adevăr considerat o „oglindă a realităţii", funcţionarea sistemului lexico-semantic fiind determinată de caracterul sistemic al imaginii lumii, iar raporturile dintre elementele lexicale – de raporturile între obiectele şi

BDD-A33095 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

fenomenele realităţii. În această ordine de idei, *Dicţionarul explcativ tematic* oferă o reprezentare, fie şi parţială, a imaginii conceptuale a lumii, exprimată prin mijloace lexicale. Dicţionarul cuprinde, „într-o formulă redusă", cele trei sfere conceptuale de bază: Universul, Natura, Omul, divizate în domenii şi subdomenii, care şi-au găsit reflectare şi în lucrări reprezentative pentru lexicografia ideografică europeană (F. Dornseiff. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin, 1933; J. Casares. *Diccionario ideologico de la lengua espanola*. Barcelona, 1959; R. Hallig, W. von Wartburg. *Begriffssystem als Grundlage fur Lexigraphie*. Berlin, 1963). Cu toate acestea, autorii dicţionarului au elaborat propria schemă ideografică, respectând „principiul ierarhiei şi cel al succesivităţii logice" (p. 8). Chiar dacă schema de clasificare a cuvintelor într-un dicţionar de acest tip, inclusiv în cel recenzat, poartă oarecum amprenta subiectivităţii autorilor, ea este rezultatul unui efort intelectual deosebit, determinat de necesitatea unei analize complexe şi minuţioase a raporturilor lexico-semantice existente între unităţile lexicale şi corelarea cât mai exactă a sistemului lexico-semantic al limbii cu imaginea conceptuală a lumii. Întrucât „lucrarea face parte din seria de dicţionare tematice de uz didactic" (p. 7), autorii au avut o sarcină în plus: aceea de a selecta temele şi unităţile lexicale corespunzătoare temelor, astfel încât să răspundă aşteptărilor publicului vizat în primul rând: profesori, elevi, studenţi, inclusiv alolingvi, ce studiază limba română. Stabilirea judicioasă a temelor, subtemelor, microtemelor, „pornind de la unitatea lumii înconjurătoare, ca o totalitate a tot ce există" (p. 8), şi, totodată, de la necesităţile eventualilor utilizatori, identificarea elementelor lexicale uzuale din cadrul grupurilor tematice, volumul echilibrat al grupurilor în ansamblul lucrării sunt argumente ce ne îndreptăţesc să considerăm că autorii au găsit soluţia optimă pentru problemele capitale ale dicţionarului, cele privind schema de clasificare şi inventarul de cuvinte, fapt pentru care merită toată aprecierea.

Modul de prezentare a materialului, de definire a cuvintelor poartă marca şcolii lexicografice chişinăuiene, ce se distinge prin rigoarea principiilor aplicate la elaborarea dicţionarelor, în special a celor explicative. Astfel, toate definiţiile sunt de tip analitic; cuvintele-sinonime au definiţii similare (**nefrític** *adj*. Care ţine de rinichi; propriu rinichilor. *Sin*.: renal. **renál** *adj*. Care ţine de rinichi; propriu rinichilor. *Sin*.: nefritic. (p. 247); **a asudá** *itr*. A elimina sudoare prin porii pielii. *Sin*.: a transpira. **a transpirá** *itr*. A elimina sudoare prin porii pielii. *Sin*.: a asuda. (p. 251)); ţinându-se cont de caracterul normativ al lucrării, s-a indicat accentul şi categoria gramaticală a cuvintelor; în cadrul grupurilor cuvintele sunt repartizate după părţi de vorbire (substantive, adjective, verbe, uneori şi adverbe, numerale), apoi aranjate în ordine alfabetică. Observăm că, pentru a asigura comoditatea consultării dicţionarului, nu s-a renunţat totalmente la clasificarea alfabetică, la ea s-a recurs şi pentru întocmirea *Indicelui* de la sfârşitul lucrării, care serveşte la orientarea celor ce doresc să se informeze cu privire la vocabularul limbii române, pornind de la cuvânt spre noţiunea desemnată.

Aşadar, propunând, pe de o parte, descrierea lexicografică a unor subsisteme lexicale ca expresie a organizării structurate a vocabularului, respectând, pe de altă parte, principii riguroase de redactare, în concordanţă cu scopul urmărit, dicţionarul prezintă un vădit interes teoretic şi metodologic.

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)

Este evidentă şi valoarea practică a lucrării, din moment ce principiul onomasiologic care stă la baza elaborării ei corespunde punctului de vedere al vorbitorului şi ţine seama de necesităţile sale de comunicare (U. Ricken). Dat fiind faptul că în procesul comunicării interumane sunt abordate teme variate, clasificarea cuvintelor pe domenii de întrebuinţare se dovedeşte a fi deosebit de utilă. Utilizat în scopuri didactice, dicţionarul va servi drept sursă pentru o mai bună cunoaştere a vocabularului limbii române ca limbă maternă sau ca limbă străină şi realizarea unor sarcini de învăţare cât mai apropiate de situaţiile cotidiene, naturale de comunicare, conform paradigmei educaţionale actuale.

În final, ţinem să subliniem că *Dicţionarul explicativ tematic. Universul. Natura. Omul* denotă, fără tăgadă, competenţa celor care au trudit la elaborarea lui – un colectiv de lexicografi cu experienţă bogată în domeniu, care îşi adaugă în palmares o nouă lucrare valoroasă.

Liliana POPOVSCHI

Doctor în filologie
E-mail: lilianapopovschi@mail.ru
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7032-142X
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chişinău)

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea ştiinţifică a patrimoniului lingvistic naţional în contextul integrării europene*, Institutului de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MECC.

BDD-A33095 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:02 UTC)